

RYSZARD F. SADOWSKI

Instytut Ekologii i Bioetyki, UKSW, Warszawa

Aktualizacja potencjału religii w ochronie ekosystemów leśnych

Słowa kluczowe: święte gaje; religijne organizacje ekologiczne; Chipko; Appiko; Swadhyaya.

Key words: sacred grove; religion and ecology; Chipko Movement; Appiko movement, Swadhyaya movement.

SUMMARY

Actualization of Religious Potential in Forest Ecosystems Protection

Declared by the United Nations as the International Year of the Forest, 2011 demonstrated the significance of forest ecosystems to all humans and the entire Earth. Religions had already become important allies in preventing damage to forests. Different religious traditions offer various proposals for forest conservation and afforestation. Since 1970 and especially after the jubilee year of 2000, people of faith established many ecological organizations to engage in environmental conservation because of their religious beliefs. All major religious traditions have a lot to offer. This article examines the way organized religions and faith-based ecological organizations are engaged in many environmental projects concerning forest ecosystems. It looks at the ecological activity of faith-based organizations such as the Chipko Movement, Appiko movement, Swadhyaya community and the Ecological Movement of St. Francis of Assisi. The article shows that actualization of religious potential in protecting forests is accomplished through active

prevention of deforestation and climate change, afforestation and the implementation of environmental friendly technology.

Wstęp

Dokonując refleksji nad kryzysem ekologicznym, już w 60. latach XX w. zdano sobie sprawę, że nie da się go przezwyciężyć przy pomocy samych tylko środków technicznych. Przyczyniło się to do zapoczątkowania filozoficznej refleksji nad tym zagadnieniem. W konsekwencji doprowadziło to do ukształtowania się m.in. takich dyscyplin, jak ekofilozofia czy filozofia ekologii (Tyburski 2006: 7-15; Fiut 2003: 15). Z biegiem czasu i wskutek analizy efektów refleksji filozoficznej pojawiły się próby bardziej subtelnej refleksji nad kryzysem ekologicznym – refleksji teologicznej w ramach różnych tradycji religijnych oraz refleksji religiologicznej. Dziś wiemy już, że przyczyny kryzysu ekologicznego nie ograniczają się jedynie do wymiaru technologicznego, ekonomicznego, politycznego oraz społecznego. Zagrożenie środowiska naturalnego jest bowiem efektem kryzysu kulturowego i duchowego ludzkości (Jan Paweł II 1991: nr 37; Nasr 2003: 20-21). Nie dziwi więc fakt, że w debacie nad kryzysem ekologicznym biorą dziś udział nie tylko naukowcy i politycy, ale także ważną rolę pełnią w niej prywatne fundacje, organizacje pozarządowe, ludzie biznesu, instytuty badawcze oraz ... organizacje religijne (McElroy 2001: 55; Rolston III 2006).

Obserwując publikacje na temat skuteczności działań ekologicznych, można dojść do wniosku, że niezmiernie ważnym czynnikiem wpływającym na tę skuteczność jest wzajemne uzgodnienie tzw. *big conservation* i *little conservation*. Skuteczne i długotrwałe efekty ekologiczne można osiągnąć jedynie przy wykorzystaniu zasobów ekonomicznych i technologii dostępnych *big conservation* oraz zaangażowaniu i znajomości terenu przez lokalną społeczność, które są atutami *little conservation* (Boucher 2011).

Do istotnych elementów tożsamości lokalnych społeczności należy ich religijność oraz jej lokalne przejawy i tradycje z niej wynikające.

Odwołanie się do religijnej argumentacji w budowaniu poparcia dla projektów ekologicznych oraz zaangażowanie lokalnych społeczności na rzecz ochrony przyrody w ich „małych ojczyznach” może znacznie poprawić szanse powodzenia wielu ekologicznych inicjatyw.

W niniejszym artykule zostaną przedstawione konkretne działania, które ukazują nie tylko możliwości religii na polu ochrony ekosystemów leśnych, ale także efekty zaangażowania szerokich rzesz społeczeństw, które podejmują swe działania proekologiczne z motywów religijnych¹. Zaprezentowana zostanie różnorodność inicjatyw organizacji ekologicznych o religijnej proweniencji, które stawiają sobie za cel ochronę lasów lub ich odtwarzanie. Ukaże się też działania religii na rzecz implementacji nowych, proekologicznych technologii w obiektach będących własnością instytucji religijnych oraz promocję rozwiązań przyjaznych środowisku.

Zaprezentowane przykłady pro-środowiskowych działań stanowią tylko drobny przykład licznych aktywności religijnych organizacji ekologicznych na rzecz ochrony lasów. Wiele spośród tych aktywności nie doczekało się jeszcze opracowania w literaturze, a sama tematyka jest stosunkowo nowa. Trudno więc dokładnie ocenić skalę zaangażowania w ochronę ekosystemów leśnych, której podstawą są motywacje religijne. Zaprezentowane w niniejszym opracowaniu przykłady są więc z konieczności arbitralnym wyborem autora, któremu w doborze przyświecał cel przedstawienia możliwie szerokiego *spectrum* działań oraz wskazania możliwie szerokiej palety inicjatyw realizowanych w różnych kręgach kulturowych, tradycjach religijnych oraz obszarach geograficznych.

Badania statystyczne wskazują, że dla znacznej części ludzkiej populacji religia odgrywa istotną rolę w ich codziennym życiu (82%) i wielu mieszkańców naszej planety liczy się z opinią swoich duchowych liderów (Web-16). Stwarza to duże możliwości wpływania nie tylko na

¹ Szerzej kwestię ekologicznego potencjału religii autor opisał w artykule pt. *Potencjał religii w ochronie ekosystemów leśnych* zamieszczonym w *Studia Ecologiae et Bioethicae* 10(2012)4.

doraźne zachowania, ale daje szansę na radykalną zmianę mentalności całych społeczeństw, szczególnie młodszej ich generacji.

Ogłoszenie przez Organizację Narodów Zjednoczonych roku 2011 Międzynarodowym Rokiem Lasów stało się okazją do głębszej refleksji nad działaniami instytucji religijnych na rzecz ochrony lasów. Stało się też okazją do przyjrzenia się procesowi powstawania organizacji ekologicznych o religijnej proweniencji oraz ich aktywności w sferze ochrony zagrożonych obszarów leśnych oraz nowych zalesień.

1. Działalność religijnych organizacji ekologicznych na rzecz ochrony lasów

Potencjał religii w ochronie lasów jest znaczny i wszechstronny, do bardziej znaczących jego przejawów można zaliczyć: instytucję świętych gajów, wskazywanie na moralny wymiar odniesień człowieka do przyrody, religijne orędzia i lobbing na rzecz ochrony lasów oraz bezpośrednio zaangażowanie organizacji ekologicznych o religijnej proweniencji w ochronę i odtwarzanie ekosystemów leśnych. Do ruchów religijnych i organizacji społecznych nastawionych pro-środowiskowo, a odwołujących się do religijnych motywacji, można zaliczyć: Bishnois Community, Chipko Movement, Appiko Movement i Swadhyaya Movement oraz Ruch Ekologiczny św. Franciszka z Asyżu. Większość tych ruchów powstało na terenie Indii, gdzie tradycja ochrony drzew ma swoją bogatą historię.

Bishnois Community

Już w XV w. n.e. pod wpływem nauk Guru Jambheśvara powstała grupa religijna o nazwie Bishnois Community, w której rygorystycznie zabraniano niszczenia drzew i zabijania zwierząt oraz zachęcano do wegetarianizmu. Wśród 29 zasad, jakie Guru Jambheśvara pozostawił swoim wyznawcom, osiem odnosiło się do ochrony biosfery i zachęcało do troski o zwierzęta. Dla członków The Bishnois nauczanie ich duchowego przywódcy stało się podstawą do troski o bioróż-

norodność i podejmowania aktywnych działań na rzecz środowiska przyrodniczego. Pro-środowiskowe zwyczaje Bishnois znacznie wykraczały poza standardy wynikające z kosmologicznego obrazu świata i świętych ksiąg hinduizmu, swe nauczanie opierają także na obserwacji świata przyrody. W wieku XVIII 363 członków tej wspólnoty religijnej poświęciło swoje życie, stając w obronie uznawanych za święte drzew jadłoszynu (*Prosopis cineraria*), które maharadża Abhay Singh nakazał wyciąć swoim żołnierzom. Osobom, które stanęły w obronie drzew, przewodziła kobieta Amrita Devi uznawana dziś za pierwszą ekologiczną męczenniczkę Indii. Wspólnotę Bishnois można uznać za prekursorów współczesnych obrońców drzew (Jain 2011: 51-77). W literaturze indyjskiej rzadko wspomina się jednak o wspólnocie Bishnoi, którą najprawdopodobniej inspirowali się twórcy Chipko Movement (Kaplan et al. 1997).

Chipko Movement

Termin „chipko” jest związany z obejmowaniem drzew przez ludzi, jako formy ich obrony przed wyrębem. Słowo to pochodzi od słowa „angalwaltha”, które w języku Garhwali znaczy „obejmować”, a które później zostało zastąpione przez słowo z języka hindu „chipko” oznaczającego „przytulić się, przylgnąć” (Web-05). Swą siłę moralną oraz powszechne poparcie ze strony społeczeństwa Chipko Movement opiera na przekonaniach religijnych. Członkowie tego ruchu odnaleźli autentyczne wsparcie dla troski o przyrodę właśnie w tradycji religijnej hinduizmu (James 2000). Chipko Movement powstał jako inicjatywa społeczna w Garhwal Himalayas na początku lat 70. XX w., gdzie dokonano wyrębu znacznych terenów leśnych, co w konsekwencji spowodowało katastrofalną powódź. Wyrębu dokonano za zgodą władz państwowych, które nie przewidziały konsekwencji swych decyzji.

Bezpośrednią przyczyną powstania Chipko Movement były wydarzenia roku 1973, kiedy to przedstawiciele Symonds Company zostali zmuszeni przez lokalną ludność do opuszczenia miejscowości Mandal, gdzie mieli dokonać wyrębu dużej ilości jesionów. Zorganizowa-

no wówczas masowe demonstracje i protesty przeciwko władzom, obwiniając je o spowodowanie powodzi. Wydarzeniem, z którym bezpośrednio wiąże się powstanie Ruchu Chipko, jest zwycięski protest kobiet zorganizowany przez Gaura Devi, aktywistkę organizacji kobiecej, która przekonała kobiety do obrony drzew. Kobiety te przez 4 dni obejmowały drzewa w okolicy wioski Reni i w ten sposób uchroniły je przed wyrębem pomimo bezpośredniego zagrożenia ze strony drwali i ich mocodawców. Kobiety stwierdziły wówczas „Ten las jest domem naszych matek; będziemy go chroniły wszelkimi dostępnymi środkami”. Protest okazał się skuteczny i dał początek oddolnemu ruchowi, który szybko rozprzestrzenił się na znacznych obszarach Indii (James 2000: 506-510).

Jeden z twórców i pierwszych liderów Chipko – Sunderlal Bahuguna stwierdził: „Rozwiązanie dzisiejszych problemów leży w przywróceniu harmonijnych relacji między człowiekiem i przyrodą. Aby utrzymać tę relację, będziemy musieli na nowo zrozumieć definicję prawdziwego postępu, postępu, który jest utożsamiany z kulturą. Kiedy traktujemy przyrodę w sposób delikatny, osiągamy pokój, szczęście, dostatek, a ostatecznie spełnienie oraz zaspokojenie naszych podstawowych potrzeb – wówczas prawdziwie maszerujemy w kierunku kultury” (Web-05). Aktywiści Chipko propagowali swoje idee poprzez marsze i obozy ekologiczne organizowane przez nich do dziś. Poprzez bezpośrednią obecność w wioskach i miastach przekonują o konieczności ochrony drzew, których los jest ściśle związany z losem mieszkających na tym terenie ludzi.

Obecnie Ruch Chipko jest aktywnie zaangażowany w protesty przeciwko budowie tam dla hydroelektrowni nad rzeką Bhagirathi. Religijna idea harmonii z naturą pozostaje istotną cechą przesłania tego ruchu. Na szczególną uwagę zasługuje postawa Sunderlal Bahuguna, który złożył ślubowanie ofiarowania swojego życia na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego Himalajów. W wyniku przeprowadzonej przez niego w roku 1981 głodówki, rząd Indii wprowadził piętnastoletnie moratorium na przemysłową wycinkę drzew w himalajskim re-

gionie Uttarakhand, a ostatecznie bezwarunkowy zakaz wyrębu drzew na wysokości powyżej 1000 m nad poziomem morza (James 2000: 518-519). O religijnej motywacji działań aktywistów Chipko niech świadczy wypowiedź ich przedstawiciela na spotkaniu Międzynarodowego Przyłączenia przeciw Wielkim Tamom (*International Alliance against Large Dams*) odbywającym się w miejscowości Ciritiba w Brazylii w roku 1997. „Hinduska kultura dostrzega w przyrodzie boskość. Dla rządzących Ganges jest jedynie megawatami energii i hektarami zirygowanego obszaru. Natomiast dla miejscowych mieszkańców jest ona dającą życie boginią” (James 2000: 522).

Appiko Movement

Chipko Movement powstał w ramach protestu w północnej części Indii w regionie Himalajów, jednak jego sukces zachęcił do aktywnej ochrony lasów ludność z innych części Indii. Na szczególną uwagę zasługuje działalność Appiko Movement w leżącym na południu Indii stanie Karnataka, a szczególnie w gęsto zalesionym regionie Uttara Kannada, gdzie w lokalnym języku termin „apliko” znaczy „obejmować”. Ruch Appiko przejął od Chipko metody działania, które koncentrują się na aktywizacji lokalnej ludności i protestach polegających na blokowaniu wyrębów poprzez obejmowanie drzew (Kaplan et al. 1997: 196-199).

Protesty, w wyniku których powstał Ruch Appiko, zaczęły się w roku 1983 podczas próby zablokowania wyrębu drzew w lesie Kalase-Kudergod. W ramach protestu polegającego na obejmowaniu drzew, 120 kobiet i 30 mężczyzn skutecznie zablokowało wyręb lasu w regionie unikalnym ekologicznie i niezmiernie ważnym dla całych południowych Indii.

Ze względu na ważność regionu i potencjalne skutki wyrębu drzew dla całych południowych Indii przesłanie Appiko znalazło duży odzew wśród tamtejszej ludności, co w konsekwencji doprowadziło do dynamicznego rozwoju tej organizacji i uzyskania dużego poparcia społecznego (Web-06).

Appiko Movement działa pod hasłem „Ochroń, wyhoduj, podtrzymaj” (*Save, grow and sustain*). Nie ogranicza się jedynie do protestów w obronie lasów, prowadzi także akcję zalesiania oraz edukację na temat rozsądnego korzystania z zasobów leśnych. Cele tego ruchu wyrażają się w trzech głównych przestrzeniach:

- walka o zachowanie lasów tropikalnych w regionie Western Ghats;
- próby przywrócenia zieleni na terenach wyjąłowionych;
- propagowanie idei racjonalnej utylizacji odpadów w celu zredukowania presji na tereny leśne.

The Swadhyaya Movement

Ruch Swadhyaya podejmuje nieco inną inicjatywę ochrony drzew – termin „Swadhyay” w sanskrycie oznacza tyle, co „samodzielne poznawanie, studiowanie”. Ten nowy ruch religijny został założony przez hinduskiego filozofa i lidera duchowego Shastri Pandurang Vaijnath Athavale. Początki ruchu wiążą się z pierwszymi publicznymi wystąpieniami ich założyciela w roku 1942, natomiast początki aktywności społeczno-ekologicznej datuje się na rok 1979. Obecnie ruch ten działa w ponad 20 krajach w Azji, Ameryce Północnej, Europie, Afryce, na Środkowym Wschodzie, w Australii i na Karaibach. Istotą tego ruchu jest idea „zamieszkującego Boga” (Indwelling God), obecności boskości w człowieku i innych bytach. Ekologiczny wymiar działań tego ruchu jest znaczący, choć naśladowcy Athavale zaprzeczają jakoby był to ruch ekologiczny. Twierdzą, że misją Swadhyaya jest szczenie szacunku dla ludzi, zwierząt, drzew, ziemi, przyrody i całego wszechświata (Jain 2011: 17-19).

Założyciel ruchu – Athavale, podkreślając wagę szacunku dla drzew, powiedział: „Istnieje boska moc w drzewach, która powoduje, że woda i substancje odżywcze wędrują od korzeni ku koronie wbrew sile grawitacji. Nie jest to jedynie rezultat efektu kapilarycznego, ale jest to siła pochodząca od Kriszny” (Jain 2011: 17). Pankaj Jain, badacz Swadhyaya, twierdzi, że w ruchu tym można mówić o drzewiastej dharmie, dharmicznej ochronie przyrody, która oddaje cześć i pielęgnuje drzewa

ze względu na ich unikalne własności. Jego zdaniem „dharmiczne podejście jest inne od utylitarne go podejścia ekologii płytkiej, tzn. ochrony przyrody jedynie dla ludzkich potrzeb. Podejście to jest odmienne także od ekologii głębokiej, z jej podejściem biocenotycznym faworyzującym przyrodę kosztem ludzkiego społeczeństwa. Podejście dharmiczne ma na celu połączenie ludzi z przyrodą poprzez bazowanie na boskiej ich relacji, a nie na separowaniu człowieka od przyrody” (Jain 2011: 32).

Wydaje się, że ekologiczny wymiar aktywności Swadhyaya jest produktem ubocznym ich religijnego szacunku do otaczającego świata, w którym – jako całości – dostrzegają obecność bóstwa. W ramach praktyk duchowych Athavale zaproponował swoim naśladowcom tzw. „prayog” – indywidualny i grupowy „eksperyment”, którego głównym celem jest wypracowanie szacunku dla samego siebie i ludzkiej godności jednostek. Wiele spośród prayogów, oprócz wymiaru duchowego i społeczno-ekonomicznego, ma znaczący wymiar ekologiczny. Prayog zainicjowany w roku 1979 przez Athavale zaowocował powstaniem pierwszej drzewnej świątyni (Vrkshmandirs). Drzewne świątynie są nowymi „świętymi gajami”, które pojawiają się nie tylko w Indiach, ale i w innych państwach, gdzie istnieją wspólnoty Swadhyaya. Drzewne świątynie są zakładane na nieużytkach, a dzięki wytrwałej i wspólnotowej pracy członków Swadhyaya na kilkunastohektarowych działkach są budowane studnie, systemy irygacyjne, rekultywuje się glebę i sadi drzewa, w większości drzewa owocowe. Po założeniu tych drzewnych świątyń członkowie Swadhyaya troszczą się o nie, deklarując się jako „pujārī” - duchowi opiekunowie drzewnych świątyń. Owoce z drzew tam rosnących są sprzedawane, a uzyskane w ten sposób pieniądze „Mahālakṣmī” (boskie pieniądze) są rozdawane potrzebującym jako „prasāda” (boski dar). O popularności tej idei niech świadczy fakt, że obecnie w niemal każdym dystrykcie stanu Gujarat istnieje przynajmniej jedna taka drzewna świątynia (Jain 2011: 34-38).

Ruch Ekologiczny Świętego Franciszka z Asyżu

Ruch Ekologiczny Świętego Franciszka z Asyżu (REFA) jest organizacją ekologiczną o wyrazistym religijnym charakterze. Został on zapoczątkowany w Polsce i wywodzi się z chrześcijańskiej tradycji religijnej. Ruch ten powstał w Krakowie w roku 1981 i skupia studentów i profesorów, uczniów i nauczycieli, przyrodników i franciszkanów, mieszkańców wsi i miast z różnych rejonów Polski i Europy, którzy jako chrześcijanie angażują się w trudne wyzwania współczesności w sytuacji kryzysu ekologicznego. Mottem ruchu jest „katolicy wśród ekologów, ekolodzy pośród katolików”. REFA prowadzi intensywną działalność edukacyjną na polu ekologicznym, podejmuje jednak także konkretne działania terenowe na rzecz ochrony przyrody. Interesującą inicjatywą ochrony drzew jest zakładanie „ogrodów brata Franciszka”. Są to fragmenty zachowanych naturalnych czy też półnaturalnych ekosystemów, np.: fragmenty lasów, stare parki, skupiska drzew, miedze, łąki, oczka wodne, starorzecza, stawy, torfowiska i podmokłości. Celem tych ogrodów jest wzmocnienie ochrony walorów przyrodniczych terenów, które są już objęte jedną z form ochrony prawnej oraz zapoczątkowanie ochrony terenów, które nie mają oficjalnego statusu terenów chronionych (Wojciechowski, Jaromi 2007). Specyfiką działalności REFA w kontekście ogrodów brata Franciszka jest próba powrotu do idei zainicjowanej przez samego św. Franciszka z Asyżu by łączyć i integrować przyrodę dziką i tradycyjnie ogrodową.

W realizowanym przez REFA projekcie uwzględnia się dwa rodzaje ogrodów: komponowane i naturalne. Ogrody komponowane są tworzone w danym miejscu od początku zgodnie z zasadami kompozycji i sztuki ogrodowej. Natomiast ogrody naturalne są miejscami już wcześniej użytkowanymi jako ogrody, jednak dzięki nadaniu im statusu ogrodu brata Franciszka zyskują one pewną formę ochrony, która zabezpiecza miejsca cenne przyrodniczo. Dzięki częstym kontaktom członków REFA ze społecznością lokalną na każdym etapie realizacji projektu znacznie zwiększa się wśród mieszkańców świadomość war-

tości przyrodniczej oraz zaangażowanie i odpowiedzialność za miejsca, którym przyznano status ogrodu brata Franciszka. Na uwagę zasługuje także zaangażowanie w tę inicjatywę REFA licznej grupy specjalistów, którzy dzięki swej kompetencji zapewniają wysoką jakość realizowanych projektów (Web-17).

Ochrona drzew przez REFA ma zupełnie inną motywację, niż ta, jaka przyświeca organizacjom wywodzącym się z hinduizmu lub religii pierwotnych, nie jest bowiem spowodowana wiarą w święty charakter drzew, wpływa natomiast z chrześcijańskiego przykazania miłości bliźniego, dla którego chcemy ocalić zdrowe środowisko oraz z biblijnego nakazu troski o ziemię. W myśl tego nakazu człowiek powinien być dobrym włodarzem, zarządcą Boskiego stworzenia.

Teren ogłoszony ogrodem brata Franciszka jest chroniony m.in. poprzez zabezpieczenie przed bezpośrednimi zagrożeniami, takimi jak: zaśmiecanie, wycinanie drzew i inwestycje infrastrukturalne. W szczególnie cennych przyrodniczo przypadkach prowadzi się starania o przyznanie danemu obszarowi ochrony prawnej. Określony teren staje się ogrodem brata Franciszka poprzez przeprowadzoną tam modlitwę oraz poświęcenie i umiejscowienie figury św. Franciszka z Asyżu, a także poinformowanie lokalnej społeczności o przyrodniczych walorach tego miejsca i przyznanego mu „religijnego” statusu miejsca chronionego (Web-07).

2. Działalność religijnych organizacji ekologicznych na rzecz zalesiania

Ochrona ekosystemów leśnych poprzez odwołanie się do tradycji świętych gajów może być skuteczna szczególnie w przypadku hinduistycznej i buddyjskiej tradycji religijnej. Natomiast zaangażowanie na rzecz zalesiania dostrzega się we wszystkich tradycjach religijnych i powszechnie widać aktywność organizacji ekologicznych o religijnej proweniencji, a nawet samych liderów religijnych wzywających swych współwyznawców do włączenia się w zalesianie naszej planety.

Przykładem takiej aktywności chrześcijan jest zorganizowane w Watykanie w dniach 3-9.06.2007 XVIII Ogólne Posiedzenie Caritas Internationalis. Podczas spotkania Wangari Maathai, laureatka pokojowej Nagrody Nobla z roku 2004, zachęcała do jeszcze większego zaangażowania Kościoła w ochronę ekosystemów leśnych na poziomie międzynarodowym i lokalnym (Web-08).

Dobrą ilustracją zaangażowania chrześcijan na rzecz zalesiania jest przykład Ugandy, gdzie drewno stanowi 90% paliwa zużywanego w gospodarstwach domowych, co w konsekwencji prowadzi do wyrębu 200 tys. ha lasów rocznie. Zdając sobie sprawę z wielorakich korzyści wypływających z obecności terenów zalesionych, Caritas Uganda zaangażowała się w zakładanie szkółek leśnych, nasadzeń drzew i kampanii edukacyjnych w mediach. Caritas Uganda podjęła również decyzję o rozszerzeniu tego projektu. Planuje się nasadzenia lasów przez każdą wspólnotę parafialną w dziewiętnastu katolickich diecezjach Ugandy. Do akcji zalesiania włączył się także Kościół anglikański z biskupem Nathan Kyamanywa oraz muzułmański duchowny Imam Kasozi, który zmobilizował wokół tej sprawy ugandyjską społeczność muzułmańską (Web-09).

Inną muzułmańską inicjatywą na rzecz ochrony przyrody przez sadzenie drzew jest projekt „drzewa dają życie”. Jeden z liderów tego projektu – Arif Malik stwierdził „Nie znamy prawdziwej wartości drzew i wagi ich wpływu na środowisko; jeśli każdy muzułmanin zasadziłoby tylko jedno drzewo, można sobie wyobrazić, ile znaczyłoby to dla świata” (Web-10).

Kolejną afrykańską inicjatywę sadzenia drzew podjęło *Association of African Earthkeeping Churches* (AAEC), które pod koniec lat 90. założyło 15 szkółek leśnych, w których są przygotowywane sadzonki drzew. Dzięki tej akcji w przeciągu dekady zasadzono w Zimbabwie ponad 6 milionów drzew. Powstało wówczas ponad 3 tys. sadów i zagajników leśnych. Począwszy od roku 2000 każdego roku sadi się tam ok. miliona drzew (Bassett et al. 2000: 27).

Pod koniec XX wieku stan lasów na Filipinach był bardzo zatrważający. W okresie powojennym wycięto w tym kraju ok. 54% wszystkich lasów, pozostawiając jedynie 21% terytorium jako tereny zalesione. Ze względu na liczne nielegalne wyręby i niewydolność państwa w ochronie lasów, rząd zwrócił się o pomoc do organizacji pozarządowych, a szczególnie Kościoła. Katolicy biskupi Filipin zebrani na konferencji w styczniu 1988 pozytywnie odpowiedzieli na ten apel.

Obecnie stale rośnie na Filipinach liczba księży nauczających na temat postaw chrześcijan wobec przyrody. Głoszą, że rolą Kościoła jest być na pierwszej linii frontu w walce o środowisko przyrodnicze. Filipińscy księża mówią o ekologii, zakazie nielegalnego wyrębu drzew, a w niektórych regionach przemierzają wzgórza, aby powstrzymać łamiących prawo przed niszczeniem lasów (Web-11).

W judaistycznej tradycji religijnej również znajdujemy przykłady zaangażowania na rzecz ochrony drzew. Jednym z takich działań jest promocja święta Tu B'Shevat. Święto to nazywane jest także Nowym Rokiem Drzew i rozpoczyna wiosnę w Izraelu. Jest to okres, kiedy mają miejsce najobfitsze opady deszczów, powodując widoczną reakcję ze strony świata przyrody. Aby podkreślić ważność tego święta, dzieci w izraelskich szkołach sadzą drzewa. Często sadzonki są sponsorowane przez wspólnoty izraelskie z zagranicy, pieniądze są przekazywane za pośrednictwem Jewish National Fund. Święto *Tu B'Shevat* jest jednym z czterech „nowych roków” wspomnianych w Misznie (Web-12).

Sadzenie drzew jest ważnym elementem działalności poznanych już ruchów z tradycji hinduistycznej. Przykładowo, w ramach akcji zalesiania zorganizowanej przez Appiko Movement we współpracy z Ministerstwem Leśnictwa Indii w latach 1984-85 w regionie Sirsi posadzono ok. 1,2 mln drzew (NN 1991). Swadhyaya Movement, realizując w 1993 r. prayog *Mādhava Vr̥nda* (Ogród Kriszny), zachęcał swoich wyznawców do sadzenia drzew oraz opiekowania się nimi przez 100 dni, po upływie których stwierdzono, że siedem milionów sadzonek przyjęło się. W roku 2002 celebrowano dziesiątą rocznicę tego wydarzenia i przy

tej okazji posadzono kolejne 3,5 mln drzew w Indiach, USA i Wielkiej Brytanii (Jain 2011: 38).

Współpraca organizacji pozarządowych i administracji rządowej przynosi wiele korzyści. NGO-sy odwołujące się do religijnych motywacji oraz ruchy religijne angażujące się w projekty ekologiczne mają ogromny potencjał. Wyznawcy religii i członkowie organizacji, biernie popierając inicjatywy ekologiczne, bądź czynnie się w nie włączając, tworzą oddolny ruch poparcia, który sprzyja zmianie nastawienia społeczeństw wobec zagrożeń kryzysu ekologicznego i daje propozycje konstruktywnych działań na rzecz ochrony przyrody. Dzięki religijnym motywacjom osoby zaangażowane w sadzenie drzew podejmują swoją pracę z większym oddaniem, co widać w konkretnych statystykach. Badania prowadzone w kilku krajach przez oenzetowską organizację Food and Agriculture w latach 80. XX w. wykazują, że odsetek drzewek posadzonych w ramach działań rządowych – które się przyjęły – wynosi 66%. Natomiast w przypadku nasadzeń dokonywanych przez osoby kierujące się motywacjami religijnymi odsetek ten jest znacznie wyższy i w niektórych przypadkach sięga nawet 100% (Jain 2011: 36).

3. Wdrażanie nowych technologii na rzecz ochrony ekosystemów leśnych

Do najbardziej znanych i ważnych projektów na rzecz promocji i implementacji technologii przyjaznych środowisku należy amerykański *Regeneration Project*, którego międzyreligijna inicjatywa – zatytułowana *Interfaith Power and Light* (IP&L) – obejmuje 39 stanów USA, zrzeszając ponad 16 tys. wspólnot religijnych reprezentujących niemal wszystkie Kościoły chrześcijańskie, a także gminy żydowskie, wspólnoty muzułmańskie, buddyjskie, hinduskie i wiele innych. Użycie w nazwie tej organizacji terminu *regeneration* nie jest przypadkowe. Założycielom przyświecała idea odrodzenia rozumianego w sensie osobistym, biologicznym i instytucjonalnym. Celem fundatorki tej inicjatywy pani pastor Canon Sally G. Bingham było praktyczne powiązanie

dobrej biologicznej kondycji organizmu z właściwą kondycją duchową. Harmonia ta ma być efektem procesu duchowej oraz moralnej i ekologicznej odnowy. Jako główny cel organizacja ta stawia sobie wdrażanie nowych technologii oraz stosowanie odnawialnych źródeł energii i promowanie proekologicznych rozwiązań wśród swoich wyznawców dzięki ukazaniu moralnego wymiaru odpowiedzialności za środowisko przyrodnicze. Specyfiką tej organizacji jest aktywizacja lokalnych liderów religijnych do zaangażowania się w przeciwdziałanie zmianom klimatycznym. Kampanię tę zainicjował amerykański Kościół episkopalny w roku 1998, stopniowo włączało się w nią coraz więcej Kościołów chrześcijańskich i innych związków wyznaniowych (Web-01).

Organizacje i wspólnoty religijne włączające się w inicjatywy *Regeneration Project* mogą liczyć na znaczne zniżki w przypadku realizacji ekologicznych inwestycji. W ramach projektu zachęca się parafie do oszczędności energii poprzez: stosowanie energooszczędnej technologii; montowanie paneli słonecznych i generatorów wiatrowych oraz edukację na rzecz zmiany stylu życia.

Inicjatywy IP&L najbardziej dynamicznie realizowane są w Kalifornii. Raporty przedstawione przez *California Interfaith Power and Light* (CIP&L) są imponujące i dobitnie pokazują efekty wprowadzonych zmian. Raport z działalności CIP&L obejmujący jedynie rok 2011 podaje zmniejszenie emisji CO₂ przez podmioty zrzeszone w CIP&L o ponad 11 160 ton, co jest równoważne zużyciu 4 742 753 litrów benzyny lub rocznej emisji dwutlenku węgla przez 1 394 gospodarstwa domowe. Natomiast od 2002 roku do połowy roku 2012 wspólnoty religijne zrzeszone w IP&L w Kalifornii zmniejszyły emisję CO₂ o prawie 53 000 ton, co jest równoważne posadzeniu lasu o powierzchni 6 440 ha – obszaru przekraczającym powierzchnię polskiego Parku Narodowego Gór Stołowych. Na przykładzie samego tylko Stanu Kalifornia widać skalę działań *Regeneration Project*. Ta ekologiczna inicjatywa różnych wspólnot religijnych jest bardzo konkretną formą ochrony klimatu i ekosystemów leśnych (Web-02).

Bardzo interesującą akcją zachęcającą do bardziej świadomego wybierania środków transportu poprzez wskazywanie moralnego wymiaru tych wyborów była kampania *What Would Jesus Drive*. Inicjatorem tej kampanii była amerykańska religijna organizacja ekologiczna Evangelical Environmental Network (Web-13). Wybór środków transportu przekłada się bardzo konkretnie na kondycję ekosystemów leśnych. Celem zapoczątkowanej w Detroit w 2002 roku kampanii było uświadomienie chrześcijanom i wyznawcom innych religii, że istnieje ścisły związek między dokonywanym przez nich wyborem środka transportu a takimi zagadnieniami, jak zdrowie, ocieplenie klimatyczne i rosnące uzależnienie od paliw kopalnych. Kampania miała uświadomić wiernym, że troska o środowisko naturalne jest nowym sposobem realizacji przykazania miłości bliźniego. Promocja medialna tej inicjatywy spowodowała ogólnonarodową, a nawet światową, promocję pro-środowiskowego stylu życia. W okresie od listopada 2002 do kwietnia 2003 r. ukazało się w mediach ponad 4 tys. informacji na temat kampanii (Web-03):

- Prasa: ukazało się około 1900 artykułów na terenie całych Stanów Zjednoczonych, włączając w to cykle artykułów zamieszczone w prestiżowych i wysokonakładowych dziennikach, jak *Wall Street Journal*, *New York Times*, *Washington Post*, *Associated Press*.
- Ogólnonarodowe stacje telewizyjne: informacje o *WWJDrive* były wielokrotnie emitowane przez takie stacje telewizyjne, jak *ABC*, *NBC*; *Fox News*; *CNN*.
- Lokalne stacje telewizyjne: wyemitowały ponad 400 lokalnych programów telewizyjnych promujących kampanię *WWJDrive*.
- Rozgłośnie radiowe: zrealizowano tysiące programów radiowych na temat kampanii ekologicznej *WWJDrive*.
- Media chrześcijańskie: przedstawiły tysiące audycji radiowych i artykułów prasowych promujących kampanię *WWJDrive*.
- Media międzynarodowe: kampania *WWJDrive* została zauważona przez stacje telewizyjne, rozgłośnie radiowe oraz prasę w Wielkiej Brytanii, Francji, Niemczech, Hiszpanii, RPA oraz wielu innych krajach.

1 maja 2003 roku 90 liderów różnych Kościołów chrześcijańskich i przedstawiciele innych religii podpisało przyrzeczenie *WWJDrive*, w którym potwierdzają swoje zobowiązania do troski o świat stworzony poprzez zmianę przyzwyczajeń komunikacyjnych. Sygnatariusze petycji zachęcili w ten sposób swoich współwyznawców do włączenia się w tę akcję. Każdy sygnatariusz *WWJD Pledge* zobowiązuje się do (Web-04):

- częstszych spacerów, używania rowerów, unikania jazdy samochodem bez pasażerów oraz częstszego używania komunikacji publicznej;
- kupowania produktów energooszczędnych oraz takich pojazdów, które zaspakajając oczekiwania użytkowników możliwie najmniej zanieczyszczają środowisko;
- informowania innych na temat moralnego wymiaru wyboru środka transportu;
- zachęcania producentów samochodów do stosowania technologii przyjaznych środowisku;
- przynaglenia polityków do wspierania publicznych środków transportu oraz finansowania badań nad rozwojem nowych technologii, które zmniejszą emisję zanieczyszczeń i ograniczą zużycie paliw kopalnych.

Do najbardziej znanych religijnych kampanii zachęcających do zaangażowania wiernych na rzecz ochrony klimatu, a przez to także ochrony lasów, należy zaliczyć inicjatywę zrzeszającą zarówno amerykańskie Kościoły protestanckie i prawosławne, jak i organizacje żydowskie – *Interfaith Climate and Energy Campaigne* oraz europejską kampanię *Operation Noah*. Na początku roku 2006 w środowisku amerykańskich ewangelików zrodził się pomysł kampanii klimatycznej, którą nazwano *Evangelical Climate Initiative*. Tego samego roku podobną kampanię podjęli także amerykańscy katolicy - *Catholic Coalition on Climate Change* (Web-14).

Wymienione powyżej inicjatywy na rzecz wdrażania pro-środowiskowych technologii oraz religijne działania na rzecz zapobiegania

zmianom klimatycznym są jedynie wybranymi przykładami licznych projektów ekologicznych realizowanych w ciągu ostatnich kilkunastu lat w ramach niemal wszystkich tradycji religijnych. Wszystkie one mniej lub bardziej bezpośrednio wpływają na lepszą kondycję naszych lasów.

Zakończenie

Liczne inicjatywy na rzecz ochrony lasów, ich odtwarzania i tworzenia nowych terenów leśnych są obecne we wszystkich tradycjach religijnych. Poszczególne religie, bazując na swojej wizji świata, człowieka i bóstwa, odpowiednio reagują na zagrożenia lasów, których kondycja żywotnie wpływa na stan środowiska przyrodniczego całej naszej planety.

Coraz bardziej powszechna staje się świadomość, że „najbardziej sensownym i odpowiedzialnym stały się pomysły, by dokonać najpierw zmiany w sferze mentalnej i aksjologicznej człowieka – szczególnie w sferze jego przekonań etyczno-moralnych, a następnie zarysować jakiś zwięzły i jednolity system myślenia, który zabezpieczał by interesy nie tylko człowieka, ale i innych istot żywych wraz z ich środowiskiem życia” (Fiut 2003: 17). Religie mogą stanowić i stanowią ważny filar tego nowego poszukiwania pomysłów na poprawianie ekologicznego stanu naszej planety.

Zmianę w odpowiedzialności ludzi wiary za środowisko przyrodnicze widzimy nie tylko u przywódców religijnych, jak Bartłomiej I, Jan Paweł II, Benedykt XVI, Dalai Lama, Mahatma Ghandi, czy u przedstawicieli Światowej Rady Kościołów. Wydaje się, że można obecnie mówić już, że w ramach tradycji chrześcijańskiej nastąpiło przebudzenie, a nawet odrodzenie ekologicznej świadomości chrześcijan. W literaturze pojawia się coraz więcej naukowych i popularnonaukowych opracowań, które wprost nawiązują do wrażliwych na stworzenie ojców Kościoła, św. Hildegardy z Bingen, św. Franciszka z Asyżu czy do chrześcijaństwa celtyckiego.

Konieczność zaangażowania na rzecz ochrony przyrody z pobudek religijnych dostrzega się coraz częściej także u naukowców, ludzi biznesu i rzesz wyznawców różnych religii. Wszyscy ci ludzie, wykorzystując swoje zdolności i piastowane stanowiska tworzą organizacje ekologiczne, by zgodnie z wyznawaną wiarą działać na rzecz środowiska przyrodniczego. Dobrze ilustruje to zdanie opisujące ideę leżącą u podstaw organizacji JJB (Jesus, Jazz, and Buddhism) zrzeszającej uczonych z ponad 50 krajów, z takich tradycji religijnych, jak chrześcijaństwo, islam, buddyzm, hinduizm, judaizm, bahaizm... Są to osoby, które utożsamiają się z takim wartościami, jak duchowość, zrównoważony rozwój i religia. „Niepokoi nas lekceważenie duchowego wymiaru życia. Znamy wielu ludzi mających dobre chęci, którzy stają się cyniczni lub wypalają się, gdy tracą ducha dobroci, mądrości i piękna. Podkreślanie tylko jednej strony ludzkiej działalności łatwo prowadzi do krytycyzmu i rozpaczy lub prób przekształcania świata na obraz własnego ego, a wszystko w imię dobra. (...) Z jednej strony jesteśmy zainteresowani takimi praktykami duchowymi, jak modlitwa i medytacja, które pomagają nam być otwartymi na ducha zmian, z drugiej zaś jesteśmy zainteresowani takimi elementami, jak emocje i motywacje, które pomagają nam trzeźwo stąpać po ziemi. Wszystko to nie jest dla nas czymś, co zastępowałoby studia i ciężką pracę, ale raczej stanowi fundament naszych poszukiwań naukowych i mozolnego trudu. Mamy nadzieję, że będziemy pośrednikami dialogu pomiędzy tradycjami religijnymi, z których się wywodzimy, oraz nauką i sztuką celem zbudowania zrównoważonego świata” (Web-15).

Postawa, która uwzględnia motywacje wynikające zarówno z wiedzy, ekonomii i polityki, jak i wiary, tradycji i sztuki jest w stanie lepiej odpowiadać na trudne wyzwania, przed jakimi staje dziś świat. Ogromny potencjał ekologiczny obecny w każdej tradycji religijnej może być – i coraz częściej już jest – sprzymierzeńcem, który aktywnie staje na froncie walki z kryzysem ekologicznym na różnych jego odcinkach – także na odcinku frontu walki o ochronę zagrożonych lasów.

Bibliografia

Literatura

- Bassett L., Brinkmann J.T., Pedersen K.P. (eds), 2000, *Earth and Faith. A Book of Reflection for Action*, UN Environmental Programme.
- Boucher K-L., 2011, *Collaboration for Conservation in Ankarana*, Madagascar, Totem: The University of Western Ontario Journal of Anthropology, Vol. 19: 59-66.
- Fiut I.S., 2003, *Prekursorzy myślenia ekologicznego*, w: Fiut I.S. (red.), „Idee i myśliciele. Środowiskowe i społeczne problemy filozofii”, Zakład Filozofii Wydziału Nauk Społecznych Stosowanych AGH, Kraków, 15-31.
- Jain P., 2011, *Dharma and Ecology of Hindu Communities Sustainance and Sustainability*, Ashgate, Farnham.
- James G.A., 2000, *Ethical and Religious Dimensions of Chipko Resistance*, in: Chapple Ch.K., Turcker M.E. (eds), „Hinduism and Ecology”, Cambridge: Harvard University Press, 499-530.
- Jan Paweł II, 1991, *Encyklika Centesimus Annus*.
- Kaplan C., Keats D., Scott J. W., 1997, *Transitions, Environments, Translations: Feminisms in International Politics*, Routledge, New York.
- McElroy M.B., 2001, *Perspectives on Environmental Change: A Basis for Action*, Daedalus Vol. 130, 31-57.
- Nasr S.H., 2003, *The Problem*, in: Foltz R.C. (ed.), „Worldviews, Religion, and the Environment. A Global Anthology”, Thomson Wadsworth, 20-30.
- NN, 1991, *Just What Is Conservation?*, Cultural Survival Quarterly, Vol. 4.
- Rolston III H., 2006, *Caring for Nature: What Science and Economics Can't Teach Us but Religion Can*, Environmental Values, Vol. 15, 307-313.
- Tyburski W., 2006, *Powstanie i rozwój filozofii ekologicznej*, Problemy Ekorozwoju, Vol. 1, No 1, 7-15.
- Wojciechowski K., Jaromi S., 2007, *Ogrody brata Franciszka*, Zielone Zeszyty REFA Vol. 1, 25-28.

Strony www

- (Web-01) *The Regeneration Project*, <www.theregenerationproject.org>, dostęp: 25.08.2012.
- (Web-02) *Moving Forward with Faith: Leading by Example. Congregational Emissions Reduction Report 2011-2012*, <www.interfaithpower.org/wp-content/uploads/2012/05/2011-12-Emissions-Report.pdf>, dostęp: 25.08.2012.
- (Web-03) *A Discussion Initiated by the Evangelical Environmental Network & Creation Care Magazine because transportation is a moral issue*, <www.whatwouldjesusdrive.info/intro.php>, dostęp: 25.08.2012.

- (Web-04) *What Would Jesus Drive?, What Leaders Are Saying*, <www.whatwouldjesusdrive.org/action/call.php>, dostęp: 25.08.2012.
- (Web-05) Chipko Movement - India International Institute for Sustainable Development (IISD), <www.iisd.org/50comm/commdb/desc/d07.htm>, dostęp: 25.08.2012.
- (Web-06) Sharma A., 2007, Appiko Movement, Eco Vista, <www.ecovista.wordpress.com/2007/08/28/appiko-movement/>, dostęp: 25.08.2012.
- (Web-07) REFA, Ogrody brata Franciszka, <www.refa.franciszkanie.pl/index.php?id=dzialalnosc/ogrody>, dostęp: 25.08.2012.
- (Web-08) Glatz C., 2007, *Catholic Church can do more to protect environment, apply pressure on global-warming issue*, Nobel laureate says, Vatican: Catholic News Service, <www.catholic.org/international/international_story.php?id=24291>, dostęp: 25.08.2012.
- (Web-09) Nicholson, 2011, *Seeing the wood for the trees in Uganda*, Caritas, <www.caritas.org/activities/climate_change/SeeingTheWoodForTheTreesInUganda.html>, dostęp: 25.08.2012.
- (Web-10) Zaufishan, 2011, *Meet The Mexican Muslim Tree Huggers*, Green Prophet: <www.greenprophet.com/2011/07/mexican-muslim-tree-huggers/>, dostęp: 25.08.2012.
- (Web-11) TED (Trade Environment Database), *Philippine Deforestation*, <www1.american.edu/ted/PHILWOOD.HTM>, dostęp: 25.08.2012.
- (Web-12) Hillel, 1999, *Tu B'Shevat*, <www.hillel.org/jewish/holidays/tubshevat/default>, dostęp: 25.08.2012.
- (Web-13) WWJD, *What Would Jesus Drive?*, <www.whatwouldjesusdrive.info>, dostęp: 25.08.2012.
- (Web-14) CCCC, *The Catholic Coalition on Climate Change*, <www.catholicsandclimatechange.org>, dostęp: 25.08.2012.
- (Web-15) UNEP, Archive of E-Articles 2012, <http://fore.research.yale.edu/publications/massmedia/2012_UNEP_emails.pdf>, dostęp: 27.08.2012.
- (Web-16) Crabtree S., Pelham B., 2009, *What Alabamians and Iranians Have in Common. A global perspective on Americans religiosity offers a few surprises. Gallup Organization*, <www.gallup.com/poll/114211/Alabamians-Iranians-Common.aspx>, dostęp: 20.08.2012.
- (Web-17) *Kolorowo i oszczędnie z REFA! O projektowaniu naśladowującym naturę i o wspólnocie zaangażowanej w ochronę przyrody*, <www.swietostworzenia.pl/ogrody-swietego-franciszka>, dostęp: 5.02.2013.